

K. HOREDT, *Siebenbürgen in spätrömischer Zeit*, Editura Kriterion, București, 1982, 237 p., 70 fig., 6 pl.

Lucrarea pe care avem plăcerea s-o prezentăm își propune să trateze una din cele mai dificile și în același timp una din cele mai importante probleme din perioada formării poporului român: istoria Transilvaniei în epoca romană târzie, în date cronologice absolute perioada dintre 268—275 ± 400, sau cu alte cuvinte istoria Transilvaniei de la momentul retragerii stăpînirii romane și pînă la momentul pătrunderii populațiilor migratorii în Transilvania.

De la bun început trebuie arătat că în viziunea autorului, unul dintre cei mai reputați specialiști în preistoria și protoistoria românească, momentul retragerii autorității romane nu a însemnat o cezură în evoluția populației autohtone romanice din Transilvania. Fenomenul continuității, asupra căruia autorul își concentrează mai ales atenția, permite autorului să-și infiltreze lucrarea: „Transilvania în epoca romană târzie” (sublinierea noastră), ceea ce de fapt presupune integrarea teritoriului Transilvaniei în aria vastă a problematicei Imperiului roman târziu.

Beneficiind de o aprofundată cunoaștere a bazei documentare a epocii, în special documente arheologice, autorul analizează cu acribie și obiectivitate științifică toate categoriile arheologice care ne stau astăzi la dispoziție. Se relevă astfel că lipsa bazei documentare a fenomenului continuității în Transilvania a reprezentat numai un stadiu al cercetării arheologice și nu o situație de fapt. Față de numai cîteva descoperiri, dintre care unele nesigure, cu care lucra C. Daicoviciu acum patru decenii, sau cele aproximativ 25 de localități cu care opera D. Protase acum 15 ani, există azi o bază de documentare destul de bogată. Este de ajuns să amintim, împreună cu K. Horedt, că dacă acum 15 ani se cunoșteau numai 10 așezări rurale, astăzi numărul lor a ajuns la 50 și este în continuă creștere. S-a creat astfel premisa documentară pentru analiza complexă a situației istorice din Transilvania de la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea.

După cum reiese și din titlul lucrării, „zona de lucru” se referă la teritoriul intracarpatic al Transilvaniei, ceea ce corespunde de fapt cu teritoriul fostei provincii romane. În primul capitol al monografiei se face o binevenită

prezentare geografică-istorică a teritoriului intracarpatic, cu care prilej se aduc în discuție și o serie de factori climatologici, pe baza cărora se trag în cele din urmă o serie de concluzii de ordin demografic. Ca și în alte zone ale Europei și în Transilvania trebuie să socotim, în această vreme, o densitate mică a populației.

În continuare autorul analizează ultimele decenii ale provinciei, arătînd că dizolvarea autorității romane din Dacia face parte integrantă din criza generală a Imperiului roman târziu, iar retragerea stăpînirii romane nu a însemnat și o retragere a întregii populații, cum s-a susținut și se susține și astăzi de unii specialiști străini. Chiar dacă informația noastră poate fi considerată încă sumară, o cercetare bine orientată va putea aduce informații multiple asupra ultimelor decenii ale provinciei. După părerea noastră, unul din marile merite ale lucrării constă în sesizarea problemelor mai dificile și în liniile directoare pe care le propune cercetării românești viitoare. Este o necesitate a arheologiei din România ca, luînd cunoștință cu unele din aceste probleme, să-și concentreze întreaga atenție asupra lor și să caute să le rezolve cu cea mai mare obiectivitate. Din acest punct de vedere, și nu numai din acesta, lucrarea prof. K. Horedt este un model.

Una din problemele cele mai interesante ale ultimelor decenii ale provinciei Dacia o reprezintă fără îndoială relațiile teritoriului intracarpatic cu teritoriile extracarpatic. Pe baza analizei necropolei de la Soporu de Cîmpie și apoi a celei de la Obreja, K. Horedt reușește să demonstreze, spre deosebire de alți autori care contestă încă acest lucru, o pătrundere a tribului dacic al carpilor din Moldova în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al III-lea. Această imigrare de dacii din afara provinciei va contribui fără îndoială la întărirea fondului autohton.

Celelalte capitole ale lucrării sînt consacrate studierii formelor de locuire, atît din mediul rural, cît și din mediul urban, sau principalelor rîuri funerare: sînt investigate apoi principalele categorii arheologice (piese de podloabă, ceramică, unelte, arme, descoperiri monetare) și, datorită importanței lor pentru istoria spirituală, piesele paleocreștine. În

felul acesta se aduc dovezi incontestabile asupra persistenței populației romanice în Transilvania după retragerea stăpînirii romane. Analiza categoriilor menționate permite autorului să definească de fapt două grupuri culturale, care aparțin populației autohtone. În vestul Transilvaniei avem de-a face cu o fostă populație urbană puternic romanizată, care continuă să practice înhumația, în timp ce în sud-estul Transilvaniei, unde romanizarea nu a fost atât de puternică, dar și datorită unor influențe din afara arcului carpatic, avem de-a face cu o populație rurală care practică incinerarea, după cum o demonstrează foarte pregnant cimitirul 1 de la Brațel. Forma complexă de manifestare a acestui grup cultural, în care se pot surprinde și influențe ale culturii Sintana de Mureș — Cerneahov, atribuită goților, permite definirea acestui complex arheologic ca o nouă cultură: cultura Sfintu Gheorghe, ceea ce reprezintă o „premieră absolută” în literatura noastră de specialitate. K. Horedt reușește să demonstreze elemente deosebite ale acestei culturi în raport cu cultura Sintana de Mureș — Cerneahov și să aducă argumente convingătoare pentru atribuirea ei unei populații romanice.

În opinia lui K. Horedt fenomenul continuității este un fenomen dinamic în sensul că populația autohtonă intră în relații complexe cu unele populații în migrație. În cadrul acestui proces este analizată problema pătrunderii culturii Sintana de Mureș — Cerneahov în Transilvania. Convingător, după părerea noastră, este fixarea momentului pătrunderii acestei culturi în Transilvania abia în ultima parte a secolului al IV-lea. În felul acesta se obține un decalaj de aproximativ un secol de la momentul părăsirii provinciei de către autoritățile romane și pînă la pătrunderea goților, a căror pătrundere fixată altfel, la sfîrșitul secolului al III-lea sau începutul secolului al IV-lea, ar fi pricinuit retragerea autorității romane și a întregii populații: se demonstrează astfel că în acest interval cronologic populația autohtonă se dezvoltă mai departe în formele ei proprii de viață. În mod exemplar sînt analizate și o serie de antichități ce pot fi puse în legătură cu alte populații, ex. vandalii, dar care în spectrul arheologic al perioadei sînt nesemnificative.

Lectura textului lucrării poate prilejui și unele observații de mică importanță. Astfel mormîntul de inhumație de la Sfintu Gheorghe „Eprešetö”, care se află straligrafic deasupra unui mormînt de incinerare, poate să aparțină, pe baza inventarului său, culturii Sintana de Mureș — Cerneahov.

Mormîntul cu spadă de la Sintana de Mureș poate fi greu legat de cultura Sintana de Mureș — Cerneahov, depunerea armelor și mai ales a spadelor nefiind practicată de purtătorii acestei culturi. El s-ar putea lega mai degrabă de un orizont funerar, încă slab sesizat, dar care mai este ilustrat în Transilvania de mormîntul descoperit în condiții neclare, înainte de 1888, la Budești, jud. Bistrița-Năsăud.

Poate ar fi fost util ca la analiza așezărilor să se fi subliniat importanța investigării unor microzone, în vederea definirii „unităților teritoriale de habitat” (Siedlungskammer), care după părerea noastră reprezintă nucleul esențial al continuității.

Poate ar fi fost indicat să se facă aluzii mai ample la unele așezări, este adevărat încă nepublicate, dar foarte importante pentru problemele secolului al III-lea și mai ales al IV-lea din Transilvania, cum sînt de exemplu cele de la Taga sau Brațel, menționate numai în listele anexă.

Dar trebuie arătat pe de altă parte că aceste observații nu afectează în nici un fel valoarea deosebită a lucrării. Ele reprezintă mai degrabă sarcina unor viitoare cercetări, decît a lucrării de față.

Monografia prof. K. Horedt se încheie cu o amplă și exhaustivă listă de așezări, necropole și categorii arheologice, care reprezintă un instrument de lucru de o importanță deosebită pentru cercetarea acestei perioade în Transilvania.

Prin obiectivitatea științifică cu care este analizat un vast material documentar, prin metodologia modernă folosită și prin fundamentarea rezultatelor cu un material bibliografic impresionant, lucrarea prof. K. Horedt aduce o contribuție esențială la problema atât de controversată a continuității populației autohtone în Transilvania după retragerea stăpînirii romane.

Radu Harhoiu